

ALİ EKREM'İN ŞİİR DEMETİ ve TEVFİK FİKRET'İN ŞERMİN ADLI ESERLERİNDE ÇOCUKLARA VERDİKLERİ EĞİTİMİN MAHİYETİ

Özlem FEDAİ*

ÖZET

Bu çalışmada Servet-i Fünûn şairlerinden Ali Ekrem'in *Şiir Demeti*'ndeki, dinî ve ahlâkî çocuk şiirleri ele alınmakta; şiirler, Tevfik Fikret'in *Şermin*'iyle eğitim anlayışlarındaki farklılık açısından karşılaştırılmaktadır. Ali Ekrem'in dinî ve ahlâkî telkinlerle çocukları eğitmek istediği, Fikret'in ise pozitif bilimlerle yetiştirmek istediği görülür.

Anahtar Kelimeler: Ali Ekrem, *Şiir Demeti*, çocuk, din, ahlâk, eğitim, Şermin, Tevfik Fikret.

THE CHARACTER OF EDUCATION THAT GIVEN TO CHILDREN WHICH IN THE WORKS OF ALİ EKREM ŞİİR DEMETİ AND TEVFİK FİKRET ŞERMİN

ABSTRACT

In this study has been studied the period of Servet-i Fünûn poet Ali Ekrem (Bolayir) 's for children written *Şiir Demeti* in his religious and moral messages, focuses on the idea of education in terms of diversity this work has also compared *Şermin* by Tevfik Fikret. It has been seen Ali Ekrem's wants to educated children with the religious and moral instillments but Fikret's with the positive sciences.

Key Words: Ali Ekrem, *Şiir Demeti*, child, religion, morality, education, Şermin, Tevfik Fikret.

Giriş

Tevfik Fikret ve Ali Ekrem, sanattaki estetik ölçütleri her şeyin üstünde tutan, şiirin içinde diğer sanat dallarını (resim, musikî, plastik sanatlar) da buluşturan, hayal ve duyguyu öne çıkaran, Batıcı, kırılğan, kötümser, biçimci bir şiir anlayışını benimseyen Servet-i Fünûn edebiyatının iki şairidir. Ali Ekrem, başlangıçta hayali ön plana çıkararak ve “ferdî tahassüsler”e yer vererek (*Zılâl-i İlham*, 1909), Servet-i Fünûn çizgisinde şiirler yazmakla birlikte, İkinci Meşrutiyetten sonra yazdığı şiirlerinde Servet-i Fünûn çizgisinden uzaklaştığı, bir sorumluluk duygusuyla şiirler yazdığı

---

* Yrd. Doç. Dr., Dokuz Eylül Ü., Buca Eğt. Fak. Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğt. Böl. Türk Dili ve Ed. Eğt. ABD. El-mek: ozlem.durmaz@deu.edu.tr

görüldür. Böylece “sosyal duygulanmalar”¹a daha çok yer veren şairin sorumluluk duygusunu sanatın önüne geçirdiği de anlaşılır. Bu sorumlulukla İkinci Meşrutiyet sonrası, ordu, vatan, millet, savaş, bayrak, din, ahlâk gibi temaları öne çıkararak (*Kaside-i Askeriyye, Ordunun Defteri, Ana Vatan* vb.) eserlerini yazar. Osmanlı toplumunu bir arada tutma kaygısı taşıyan ve bu sebeple toplumsal kaygılarını sanatlarının önüne geçiren Servet-i Fünûn sanatçılarından Süleyman Nazif, İsmail Safâ ve sonradan Fecr-i Âtî topluluğuna başkanlık edecek olan Faik Ali (Ozansoy) gibi Ali Ekrem (Bolayır) de, Osmanlı devletinin 20. yy’ın ilk çeyreğindeki kötü durumunu, bir zamanlar hayran olunarak izinden gidilen Batı’nın, Osmanlı üzerindeki emperyalist planlarını fark eden, bilinçli, sorumlu bir sanatçıdır. Servet-i Fünûn topluluğuna yeni katıldığı ve Osmanlı-Rus savaşı yazdığı “Vasiyet” adlı şiirinden itibaren, savaş, asker, vatan vurguları, şiirinde öne çıkar.

Tevfik Fikret de sorumluluk duygusu taşımakla ve özlemini çektiği insan modelini yetiştirmek peşinde olmak dışında, siyasî ve sosyal açıdan daha etkili, aksaklıkları cesurca eleştiren, gür sesli ancak sanatsal yönü Ali Ekrem’inkinden çok daha ağır basan şiirleriyle Cenap Şahabettin’le birlikte döneme damgasını vuran iki şairden biri olur.

Ali Ekrem, I. Dünya Savaşı ve sonrasındaki Kurtuluş Savaşı’nın ne şartlarda yapıldığını hafızalarda canlı tutmak ve sahip olunanların değerinin bilinmesine katkıda bulunmak amacıyla vatan, bayrak, millet, asker vb. kavramlara vurgular yapmayı Cumhuriyet sonrasında da sürdürür. Sanatını, yüklediği sosyal meselelere adayan şair, örneğini Mehmet Âkif Ersoy’da ve Süleyman Nazif’te görebileceğimiz bir duyarlılıkla askere, orduya cesaret verip kahramanlıklarını överek milleti bir arada tutan bayrak, dil gibi değerlerin altını çizer. Ali Ekrem, yazdığı şiirlerle Batıcılığa temkinle yaklaşan, Osmanlıcılığı ve İslâmcılığı öne çıkaran bir bakış açısı sergiler.

Şair, dinî, ahlâkî, vatanî şiirler yazmak hususundaki hassasiyetini yaşamı boyunca arttırarak sürdürmüştür. Örneğin *Zılâl-i İlham*’daki bazı şiirleri ile *Ordunun Defteri* (1918), *Ana Vatan* (1921), *Vicdan Alevleri* (1925) gibi şiir kitaplarında yer alan birçok şiiri; manevî yanları ağır basan mesajlarıyla ortak özellikler taşır. Hatta *Ordunun Defteri, Şiir Demeti, Ana Vatan* kitaplarındaki ordu, vatan ve millet sevgisi, birlik ve beraberlik vurguları taşıyan şiirleri tümüyle aynıdır. Bu da şairin Osmanlı’dan cumhuriyete geçiş sürecindeki değişen sosyal şartlara rağmen, bir milleti birbirine bağlayan dinî, ahlâkî ve millî değerleri; farklı şiir kitaplarıyla topluma hatırlatmadaki kararlılığını gösterir. Şairin *Ana Vatan* kitabındaki “Sancak”, “Askerin Tevhidi”, “Askerin Na’atı”, “Arslan Yavrusu”, “Şehit Oğlum” adlı şiirler, *Ordunun Defteri* kitabında da vardır. Ayrıca bu kitaptaki “Sakarya” adlı şiiri de *Şiir Demeti* içinde mevcuttur. Ayrıca *Vicdan Alevleri*’nde yer alan “Sancak”, “Asker Şarkısı”, “Vasiyet”, “Orduya Hitap” gibi şiirler de *Ordunun Defteri*’nde yer alır.

Gerek *Ana Vatan, Ordunun Defteri, Vicdan Alevleri* gerekse *Şiir Demeti*’nde şair, ordu, vatan, millet, bayrak, şehitler, ülkenin inanç ve değerleriyle kalkınması gerektiği ve bunun için bireylerin yapması gerekenleri (çalışkanlık, dayanışma, inanç, beraberlik, değerlere saygı) anlatmaya çalışır.

Bu incelemede üzerinde duracağımız eserlerden Ali Ekrem’in *Şiir Demeti*² adlı eseri, Tevfik Fikret’in *Şermin*’inden on yıl sonra, yani Cumhuriyetin ilânından bir yıl sonra yayımlanmıştır. “Yavrulara” ithafıyla ve şairin “İlk Tedrisat Mekteplerine mahsus dinî, ahlâkî, millî, içtimaî, vatanperverâne şiirler, terbiyevî hikâyeler, maniler, bilmece” epigrafiyle başlayan eserde, 63 şiir bulunmaktadır.

¹ Kenan Akyüz, **Batı Tesirinde Türk Şiiri Antolojisi**, İnkılap Yay., 4.b.,İst., 1986, s. 357.

² **Şiir Demeti**, Kitaphane-yi Hilmi, nr. 80, Orhaniye Matbaası, (çevrimyazı: Özlem Fedai), İstanbul, 1340.

Eserdeki şiirlerin temalarına göre dağılımları şöyledir:

Okul ve Eğitim	“Mektep Taburu” “En Muzır Hayvan” “İmtihan” “Tembel Nafiz” “İdmancılar Türküsü” “Beyden Gelen Beydir”, “İnci Gerdanlık”
Temizlik ve beden sağlığı	“Temizlik” “İlaç” “İdmancılar Türküsü”
Aile içi ilişkiler ve sevgi	“Büyükanne” “Dadıcığım” “Küçük Necdet” “Fikri'nin Masalı”
Oyun ve eğlence	“Nasıl Eğlenmeli?” “Şaka” “Salıncak” “Oyuncak” “Bebek Oyunu”
Kibir ve Bencillik	“Kibirli Guguk”, “İnci Gerdanlık”
Fabl ve masallardan Oluşanlar	“Kurt Ne demiş” “Deve Ne Cevap Vermiş” “Beş Kuruşa Kalkan Bu Kadar Oynar” “Ayının Kitap Okuması” “Tozdan Dumandan Ferman Okunmuyor”
Doğa Sevgisi	“Tarla Kuşu” “Kelebek” “Karıncı” “Kuzu”
Kurtuluş Savaşı, Ordu ve asker	“İnönü” “Sakarya” “Cumhurreisi” “Şark Ordusu”
Anadolu çiftçilik ve	“Öküz” “Anadolu” “Çiftçi ve Çocukları”

Turkish Studies

Nasrettin Hoca Fıkraları	“Nasrettin Hoca ile Leylek”, “Doğuran Ölür”, “Nasrettin Hoca’nın Cübbesi Merdivenden Yuvarlanmış”, “Nasrettin Hoca’nın Aklı Başına Gelir”
Dinî ve ahlâkî öğütler	“Bismillahirrahmanirrahim”, “Ya Muhammed”, “Lâ ilâhe İllallah Muhammed ResulÜllah”, “Çehâr-ı Yâr-ı Güzîn”, “Nedimeciğin Tevhidi”, “Şark Ordusu”, “Sancak”,

Tablodan da anlaşılabilir gibi, *Şiir Demeti*’nde Ali Ekrem’in önemli oranda dinî, ahlâkî öğüt ve mesajlar içeren, çocuklara maneviyat duygusu aşıl原因an şiirleri de mevcuttur ki makalemizin hareket noktasını bu şiirler oluşturmaktadır.

Ali Ekrem’in bu kitaptaki inandığı geleneksel, dinî ve ahlâkî eğitime dair mesajlar taşıyan şiirlerinde Müslümanlık, İslâm’ın şartları Allah, peygamber, dört halife, cami, ezan gibi konularda çocuklara dinî terbiye vermeyi amaçladığı dikkat çeker. Bunda babası Namık Kemal ve dedesinin gayretleriyle, genç yaşından itibaren iyi bir dinî eğitim almasının önemli bir etkisi vardır. Zira şair, 16 yaşında büyükbabasının tuttuğu özel hocalardan Sami Efendi’den Arapça dersi, Naip Efendi’den ise din eğitimi alır³. Babasının Sakız’a atanması ile oraya giden şair, burada da Said Efendi’den Arap ve Fars edebiyatı ile hadis dersleri alır⁴. Bu sebeple sağlam bir dinî terbiye ile yetişen Ali Ekrem, bir çocuğun yetişmesinde dinî ve ahlâkî eğitimin ne kadar önemli olduğunun farkına varacak, ileride kendisi de bu bilinçle, çocukları eğitmeyi hedefleyen şiirler yazacaktır. İşte *Şiir Demeti*’ndeki şiirler, bu bilinç ve sorumluluğun ürünüdür.

Şairin *Şiir Demeti*’nde yer alan, dinî ve ahlâkî bir eğitim amacı taşıyan şiirleri şu başlıklar altında toplanabilir:

1. Allah sevgisi ve inancı,
2. Müslümanlık ve İslâm vurgusu,
3. Peygamber sevgisi ve Dört Halifeye saygı,
4. Cami=Mektep anlayışı.

Aşağıda bu başlıklar altında, şairin çocuklara verdiği çoğunluğu dinî olmak üzere, dinî ve ahlâkî mesajlar üzerinde durulacaktır.

1. Allah Sevgisi ve İnancı: Şairin eserde bu temaları işlediği şiirleri, “Bismillahirrahmanirrahim”, “Lâ ilâhe İllallah Muhammed Resülullah”, “Nedimeciğin Tevhidi”, “Allah’ın Nimeti”, “Mektep Taburu”, “Sakarya”dır. Bu şiirlerinde, çocukların gözünden veya kendi telkinleri üzerinden çocuklarda bir Allah fikri yaratmaya çalışan şair, Allah sevgisini aşıl原因amaya çalışır. Kitabın ilk şiiri olan “Bismillâhirrahmanirrahim” şiirinde şair, “Allah adının her şeyden evvel gelmesi” gerektiğini savunur:

“Bismillahirrahmanirrahim ile

Başlayalım okumağa; besmele

³ İsmail Parlatır, **Ali Ekrem Bolayır**, Kültür ve Turizm Bak. Yay., Ank., 1987, s. 4-5

⁴ Alâattin Karaca, “Ali Ekrem (Bolayır)”, **Servet-i Fünûn Edebiyatı**, Akçağ Yay., Ankara, 2006, s. 210.

*Her hayırlı işte bize vâcibdir,
Allah adı her şeyden evvel gelir”⁵ der.*

“Nedimeciğin Tevhidi” şiirinde, Allah’ın “bir”liği, büyüklüğü ve Allah sevgisini, yarattıkları için ona şükretmeyi küçük Nedime’nin dilinden anlatır:

*“NEDİMECİĞİN TEVHİDİ
Ne büyüksün Allah’ım sen,
Ben öğrendim derslerimden:*

*Çocukları, insanları,
Yavruları, hayvanları;*

*Karaları, deryaları,
Semaları, dünyaları!*

*Dağı, taşı, kuşu, kurdu,
Köyü, şehri, evi, yurdu;*

*Ovaları, ormanları,
Sahraları, ummanları,*

*Hepsini sen yaratmışsın!
Maî göklere atmışsın*

*Bitmez, tükenmez âlemler,
Huzurunda secde eder*

(...)

*“Allahu ekber!” diyorum
Sana tahmid ediyorum*

*Pek büyüksün sen Allahım,
Bunu kalbimle anlarım;*

---

⁵ **Şiir Demeti**, s. 5

Sonu yoktur rahmetinin:

Annemi yaratan sensin!”⁶

Allah’a, yeryüzünde ve gökyüzünde var olan her şeyi yaratmasından ötürü şükreden Nedime’cik, “Annesini yaratması”ndan dolayısıyla da kendisini yaratmasından dolayı da Allah’a hamt eder. “La İlâhe İllallah Muhammed Resûlullah” şiirinde ise;

“Her gün derim la ilâhe illallah

Muhammed resûlullah. Bu benim

En mukaddes vazifemdir bilirim:

İslâm dini dinim elhamdülillah”⁷ diyerek Allah’a ve onun resulü olan Hz. Muhammed’e olan bağlılığını, Müslüman oluşuna hamt ederek vurgular.

“Sakarya” adlı şiirinde, Allah inancı olmadan hiçbir zaferin kazanılamayacağına işaret eden şair, büyük özverilerle gerçekleştirilen Kurtuluş Savaşının kazanılmasını, iman duygusuyla bütünleştirerek anlatır. Bu şiirde, milletin “kurtarıcısı” olan Mustafa Kemal, “peygamber adaşı” olarak nitelendirilip Türk süngüsünün Allah’ın nuruyla ışıldadığı, bu sebeple Hak yolunda Türk kanı”nın helal olduğu ifade edilmiştir. Şair şiirde, Kurtuluş Savaşı’nın, en nihayetinde din uğrunda yapılan bir savaş yani cihat olduğu tezini vurgular.

“Sakarya’da tepeledik Yunan’ı

Helal olsun Hakk yolunda Türk kanı

Gazi Paşa peygamberin adaşı

Allah için emredince savaşı,

Koştı, geldi cenge her din yoldaşı,

Sakarya’da tepeledik Yunan’ı

Helal olsun din uğrunda Türk kanı

Göz dikmişti Türk iline canavar,

Onda silah varsa bizde iman var;

Türk süngüsü Hakk nuruyla parıldar,

Sakarya’da tepeledik Yunan’ı

Helal olsun şanlı akan Türk kanı”⁸

Çocukların tinsel dünyasına büyük önem verdiğini anladığımız Ali Ekrem, onların sadece bu dünya ile olan bağlarının değil öte dünya ile olan bağlarının da güçlü olması gerektiğine inanır. Bu sebeple Allah sevgisi ve inancının önemini vurgulayan çok sayıda şiir yazmıştır. Çocukların kendi içlerinde tutarlı, inançlı, vicdanlı bireyler olmalarında

⁶ Age, s. 7-8.

⁷ Age, s. 5

⁸ Age, s. 97.

Allah sevgisinin önemli olduğunu, bu sevgi ve inanç olmadan bireyin yaptıklarının anlamının tam olamayacağından bahseder. Bunun için de yakın geçmişteki, Allah inancıyla vatan sevgisinin birleşmesiyle gerçekleştirilen Kurtuluş Savaşını örnek gösterir.

2. Müslümanlık ve İslâm vurgusu: Şairin *Şiir Demeti* adlı eserinde Müslümanlık ve İslâm vurgusu da kayda değer şekilde karşımıza çıkmaktadır. Eserde bu vurguyu taşıyan şiirler, “İslâmın Şartları”, “Ya Muhammed”, “Şark Ordusu”, “Anadolu”, “Sancak” olarak sıralanabilir. Şair, kolay anlaşılabilir didaktik bir üslûpla öğretilerini iletir.

“İslâm’ın Şartları” şiirinde, çocuklara ders veren bir öğretmen edası takınan şair, onlara İslâm’ın şartlarıyla birlikte Müslümanlığı şöyle öğretir:

“İSLÂMIN ŞARTLARI

İslâmın şartları beştir:

Kelime-i şehâdet bir;

Savm u salât hac ve zekât;

İşte beş oldu. Öğrenir

Bu beş şartı her Müslüman,

Öğren yavrur; anla, inan”⁹

“Allah’ın Nîmeti” adlı şiiri şairin, çalışmadan kazanılacak her nimetin, her lokmanın haram olduğunu salık veren, Allah’ın çalışmayan kullarını sevmeyeceğini dile getiren bir şiirdir. Şiirde çocuklara “Allah’a kayıtsız şartsız teslim olmayı” öğütleyen şair, “*Uy Allahın kanununa, Allah nimet versin sana*” diyerek sadece çalışmanın değil, Allah’ın koyduğu dinî ve ahlâkî kurallara sadık kalmanın da önemine işaret eder.

“ALLAHIN NİMETİ

O ekmeği çalışmadan

Yiyivermek! Bunu insan

Olan kabul etmez asla.

Kabul etse bile Mevlâ

Ona nimet ihsân etmez

Kulsuz yerden buğday bitmez

Uy Allahın kanununa,

Allah nimet versin sana”¹⁰

⁹ Age, s. 6.

Şairin, *Şiir Demeti*'nde çocuklara yaptığı Müslümanlık vurgusu açısından “Sancak” ve “Anadolu” şiirleri de dikkate değerdir.

“Sancak”ı bir millet için dinî bir sembol olarak gören şair, sancağa biçilen bu değeri, çocukların da anlamasını ister. Bu şiirde şair, Türklük şuuru ile İslâm şuurunu birleştirerek çocuklara kavratmaya çalışır:

“SANCAK

Şehitlerin kanıyla

Âldır vatan toprağı,

Onun için al olmuş

Türk kavminin sancağı.

(...)

Al bayrakta gördüğün

Türkün hâlis özüdür,

Ay... Tarihin kılıcı,

Yıldız hakkın gözüdür!

Doğmuş Söğüt dağından,

Hinde kadar yürümüş,

Hak yolunda döktüğü

Kanlar arzı bürümüş.

Senin idi bu âlem

Ulu sancak, hak sancak!

Üç yüz milyon Müslüman

Yine senin olacak!!”¹¹

Ayrıca Ali Ekrem, Mustafa Kemal Paşa'yı övdüğü, çocuklara, ona ne kadar sevgi besleseler az olacağı mesajını verdiği “Cumhurresi” şiirinde;

“Çocuklar, kalbiniz sizin

Allahın göz bebeğidir;

Cumhur reisine saray

Çocukların yüreğidir”¹².

diyerek çocukların kalbini “Allahın gözbebeği”ne benzetir. Böylece şair, çocuk gözünde

¹⁰ **Age**, s. 16.

¹¹ **Age**, s. 17.

¹² **Age**, s. 19.

Allah sevgisi ile Cumhuriyet reisi Mustafa Kemal Paşa'ya duydukları sevgi ile birleştirir.

3. Peygamber Sevgisi ve Dört Halifeye Saygı: Ali Ekrem'in *Şiir Demeti*'nde çocuklara salık verdiği ahlâkî ve dinî öğütlerden biri de Hz. Peygambere ve dört halifeye saygı ve sevgi beslemektir. Kitapta yer alan "Ya Muhammed", "Lâ ilâhe İllallah Muhammed Resûllullah", "Çehâr-ı Yâr-ı Güzîn" adlı şiirleri peygamber sevgisini ele alır.

Bu şiirlerden "Çehâr-ı Yâr-ı Güzîn" şiirinde, peygamberimizin büyük değer verdiği, "dört sevgili" veya dört kıymetli"si olan dört halife hakkında ayrıntılı bilgi verilir. Onların savaşları, diğer faaliyetleri, erdem ve ahlâkları dile getirilir.

"ÇEHÂR-I YÂR-I GÜZİN

Peygamber efendimizin

Dört yarı vardır öğrenin:

Birincisi "Ebu Bekir"

O en büyük halifedir.

(...)

Zamanında Müslümanlar

Birçok memleket aldılar;

(...)

İkinci halife "Ömer"

Müslümanlar takdis eder

Adalet ve irfanını;

İslâmiyetin şanını

Odur dünyaya öğreten.

(...)

Üçüncü halife "Osman"

Fıtraten pek büyük insan;

"Zinnureyn" unvan-ı şanı,

Cem eden odur Kur'an'ı,

(...)

Zamanında Afrika'da,

Horosan'da, Kafkasya'da

Feth olundu birçok yerler,

Turkish Studies

(...)

Dördüncü Halife Ali

İnsanların o ekmeli:

(...)

Elinde kanlı “Zülfikâr”,

Ehl-i küfrü vurur, kırar

(...)

İlim ü edep, şiir ü hikmet

Her sözünde müncelîdir”,

Bab-ı ilm olan Ali’dir”¹³

Şiirde görüldüğü gibi, ilk halife Hz. Ebubekir, fazileti ve iki yıllık hilâfeti sırasında Müslümanlığın sınırlarını genişletmesiyle, ikinci halife Hz. Ömer, adaleti, irfanı, İran ve Mısır’dan Garb’a dek İslâmiyet’i taşımasıyla tanıtılır. Şair, üçüncü halife Hz. Osman’ı, Kur’an-ı Kerim’i toplaması, sınırları genişletmesiyle, son halife ve peygamberimizin çok sevdiği Hz. Ali’yi ise, yiğitliği kadar ilim ve irfanıyla da överek çocuklara anlatır.

Şair, peygamber sevgisi kadar onun sevdiklerini sevmenin ve neden sevdiğini anlamının da çok önemli olduğunu çocuklara kavratmaya çalışır. Özellikle “Ya Muhammed” şiirinde çocuk gözünden peygamberin büyüklüğünü, çocuk dünyasında peygamberin taşıması gereken anlamı, torunları Hasan ve Hüseyin’e olan sevgisine de telmihte bulunarak şöyle anlatır:

“YA MUHAMMED

Ya Muhammed, büyük peygamberimiz,

Biz seni ta can evinden severiz.

Her çocuğun küçük kalbi senindir,

Masum olan Resûllullâh’i bilir;

(...)

Hasan’ını Hüseyin’ini ne kadar

Sen severdin; işte bütün çocuklar

Nazarında evlâdının eşidir.

Çünkü hepsi ulu din kardeşidir.

Demek sen de bizi pek çok seversin,

Bunu bize bildirdin kendin.

¹³ Age, s.15.

*“Her çocuk Müslüman doğar” diyerek.
Ya Muhammed bu sözünü öğrenmek*

*Bize büyük yüreğini bildirir,
Her çocuğun temiz ruhu senindir.*

*Ulu kâben kalbimizde açılır,
Yüzümüzden senin nurun saçılır”¹⁴*

Bir çocuğun dilinden ve gözünden yazılan şiir, Hz. Muhammed'in hadisinden hareketle, “her çocuğun Müslüman doğduğu”nun, bu sebeple günahsız olduklarının hatırlatılmasıyla, tüm Müslüman çocukların peygambere feda olacağını dile getirerek sona erer. Ayrıca şair, hem Yüce Allah'a hem de onun kulu ve elçisi olan Hz. Muhammed'e selamlarını şiir boyunca bir dua olarak sunar. Aslında bu duanın da çocuklarca öğrenilmesini ister:

*Küçük ümmetinin büyük ruhusun,
Sana bütün çocuklar fedâ olsun!*

*Es'selât-ı vesselam aleyke ya Resûllullah
Es'selât-ı vesselam aleyke ya Habib Allah!*

Şiir Demeti'nde Hz. Peygamber ve dört halife, cihatları, İslâmiyet'i dünyaya yaymaları, erdem ve adaletleri ile çocuklara hem öğretilmiş hem de kişiliklerinin örnek alınması için model olarak sunulmuştur. Şairin “Küçük ümmetinin büyük ruhusun” dediği Hz. Muhammed, “Her çocuk Müslüman doğar” hadis-i şerifinin eşliğinde çocuklara öğretilir.

4. Cami=Mektep Anlayışı: Şairin, Şiir Demeti'nde çocuklara verdiği bir diğer ahlâkî öğüt de cami ve mektep sevgisidir. Şair, kitapta çocuklara, “bir cami bir Müslüman için ne kadar kutsalsa mektep de o kadar kutsaldır”, mesajını verir. “Küçük Necdet” adlı manzum hikâyesinde, okulda uyuyan ve dersleri takip etmeyen bir çocuğu şöyle uyarır:

*“Çocuklar
Mekteplerde çalışırlar, oynarlar*

*Lakin uyku uyumazlar; mektebi
Görmelidir her çocuk cami gibi;*

Ona hürmet etmelidir. Necdet de”¹⁵

Ali Ekrem, günlük yaşam içinde, yardımlaşmak, temizlik gibi konularda çocuklara yaptığı

¹⁴Age, s. 9-11

¹⁵Age, s. 25.

telkinleri de İslâmiyet’le birleştirir. Örneğin “Temizlik” adlı şiirinde de çocuklara, temiz olmanın bir vazife olduğuna dair öğüt verirken, “temizlik” ile “iman”ı şöyle birleştirir:

“TEMİZLİK

Yaşamak mı istiyorsun? Temizlen;

Güzel çocuk, sakın kirli olma sen!

Geri kalma ondan, kuştan, hayvandan

Sonra kimse sevmez seni afacan.

Dinimizce imandandır nezafet¹⁶

Çocukları temiz olan bir millet

Her milletin hürmetini kazanır,

Temiz olmak bir vazifedir bir haktır!”¹⁶

Cumhuriyet’in birinci yılında yeni yetişen nesle tarihî öğütler dışında, dinî ve ahlâkî öğütler de veren Ali Ekrem, bir milleti bir arada tutan unsurların ilk sıralarına “din”i ve “milliyeti” geçirmiştir.

Çalışmamızın diğer kısmını oluşturan Tefvik Fikret’in yine çocuklar için kaleme aldığı *Şermin*’ine de bu noktada göz atmakta yarar vardır.

Tefvik Fikret’le Ali Ekrem’in dünya görüşlerindeki farklılığın, çocuklara verdikleri mesajlara ve telkinlerine de yansıdığını söyleyebiliriz. Fikret Batıcı ve dinî duyguları daha zayıf bir şairdir. Ali Ekrem ise tam tersi özelliklere sahiptir. Zaman içinde yaşanan tarihî ve sosyal olayların da on yıl sonra çocuklar için şiir kitabı yayımlayan Ali Ekrem’in çocuk şiirlerine yansıdığı görülür.

Fikret’in ölmeden bir yıl önce kaleme aldığı ve ithaf şiiri ile birlikte 31 şiirden oluşan *Şermin*, şairin “eğitimci dostu Satı Bey”in ısrarlarına dayanamayarak onun açtığı bir okulda dersler vermesi ve bu dersler sırasında minik yavruların heyecanına ayak uydurabilmek için yazılmış ve şair tarafından düzenlenerek yayımlanmıştır¹⁷.

1908’de ilan edilen İkinci Meşrutiyet’e ve İttihat ve Terakki Fırkası’na büyük umutlar bağlayan, toplumda “yeni bir insan modeli” yaratılabileceğine inanan Tefvik Fikret, oğlu Haluk kişiliğinde, bu yeni insan modelinin esaslarını da belirler. Bu model, akla ve bilime inanan, görmediği (denemediği) şeylere inanmayan, çalışkan, üretken, ilerici ve Batıcı bir zihniyet taşır. Bu sebeple oğlu Haluk’u yurt dışına mühendislik okumaya göndermiştir.

Robert Kolej’deki öğretmenli sırasında yazdığı, *Şermin*¹⁸’e ismini veren kız, Fikret’in bir ahbabının kızıdır. Ali Ekrem’in hatıralarında, Fikret’in bu eseri, “öleceğine yakın, hekim ve ilaç

¹⁶ **Age**, s. 23-24.

¹⁷ İsmail Parlatur, “Son Şiirler”, **Servet-i Fünû n Edebiyatı**, Akçağ Yay., Ankara, 2006, s. 79.

¹⁸ Tefvik Fikret, **Şermin**, 1. b. Kanaat Kitabevi, İst., 1330 (1914); kullanılan baskı (haz. Dr. Abdullah Uçman-Şerife Ünlü Kurt), Çağrı Yay., İst., 2005, 97 s.

parasını karşılamak üzere kırk lira karşılığında yazdığı¹⁹ belirtilir.

Şermin'deki şiirler de aslında şairin daha evvel Haluk kişiliğinde geleceği emanet ettiği gençler yanında çocuklara da dikkat çektiğini, onlara yaptığı telkinleri içerir. Ancak bu telkinler, *Haluk'un Defteri*'ndeki telkinler gibi değildir. Şair, masal, manzum hikâyeye anlatır gibi çocuklara, dürüstlüğü, çalışkanlığı, okulu sevmeyi, çevre ile olan ilişkilerde tutarlı olmayı, yaşama becerisi kazanmayı, iyiliği, arkadaşlığı telkin eder. Onlara verilecek eğitimin korkuya ve teoriye dayalı olmaması gerektiğine dair de büyüklere mesaj verir.

Şermin'deki şiirler temalarına göre şöyle tasnif edilebilir:

Çocuğun sosyal ilişkileri ("Hediye", "Rengîn", "Oldu, Bitti!", "Öksüz"), Oyunlar/Oyuncaklar ("Oldu, Bitti!", "Melek'in Kuzusu", "Kırık At"), Korku ve ilgileri ("Umacı", "Rüya"), Bencillik/ Empati ("Kör ile Kötürüm", "İki Yolcu", "Ağustos Böceği ile Karınca"), Çalışma/ Tembellik ("Hasbihal", "İş Salonunda", "Marangoz", "Kırık At", "Ağustos Böceği ile Karınca"), Tabiat ("Siyah Bacı", "Melek'in Kuzusu", "Papatya", "Kuşlarla", "Rengîn", "Arı Sokar!", "Ağustos Böceği ile Karınca", "Arslan"), Mevsimler ("Bahar Kalfa", "Yaz Nine", "Hazân Teyze", "Kış Baba", "Yazın Kışın", Âletler ("Marangoz", "Kırık At", "Keman"), Okul ve Eğitim ("İthaf", "Şermin'in Elifbesi", "Muhallebim ve Mektebim", "Keman"), Dinî Eğitim ("Ezan").

Şairin diğer şiirlerinde olduğu gibi, bu kitaptaki şiirlerde de gerek anlatım biçimi ve gerekse tema olarak tabiat önemli bir yer işgal eder. Şair, çocuklara benzetme ve örneklemeler yaparken, tabiat olaylarından bolca yararlanır ("Melek'in Kuzusu", "Papatya", "Kuşlarla", "Bahar Kalfa", "Yaz Nine", "Hazân Teyze", "Kış Baba"). Bu kitaptaki şiirleri temaları açısından bölümlendirecek olursak 4 bölüme ayırmamız mümkün olur. Bunlar:

1. İnsan ilişkileri
2. Çalışma
3. Tabiat
4. Eğitim'dir.

Ana hatlarıyla *Şiir Demeti* ile *Şermin*'i mukayese edecek olursak, *Şermin*'deki şiirlerin *Şiir Demeti*'ndekilerden farklı olarak geleneksel olmayan bir eğitim anlayışını bireye telkin etmeye çalıştığını söyleyebiliriz. Bu şiirler, *Şiir Demeti*'nin aksine ahlâkî ve dinî öğütler taşımaktan ve bireyi geleneksel değerlerinden kopmamaya, dinî ve ahlâkî anlayışından uzaklaşmamaya davet etmez. Fikret, *Şermin*'de Batılı insan modeline uygun çalışma disiplinin önemine, (deneye bağlı) uygulamalı bir eğitimin çocuğa verilmesi gerektiğine, sosyal ilişkilerinin onun kişiliğinin oluşması için yaptığı katkıya, baskıcı bir dinî eğitimin çocuğun psikolojisine verdiği zarara dikkat çeker.

Haluk'un Defteri'nden sonra bir kez daha gördüğümüz Fikret'in eğitim anlayışı, pozitif bilimlere, müspet doğrulara dayalıdır. Bu yüzden Fikret de Ali Ekrem gibi, okul sevgisini, eğitimin önemini vurgulayarak okulu kutsal sayar. "Muhallebim ve Mektebim" adlı şiirinde okulda dünyaya dair neler öğrenilebileceğini coğrafya bilimiyle dile getirir:

¹⁹ Metin Kayahan Özgül, **Ali Ekrem Bolayır'ın Hâtıraları**, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1991, s. 466.

“Mektebimi pek severim.

Alî binâ!

Neler öğretir o bana.

Tam bir hafta oluyor ki

Biliyorum: dünyâ iki

Ayrı ve büyük parçadır.

Avrupa, Asya, Afrika;

Bunlar eski,

Evet bunlar eski dünyâ;

Öteki de Amerika”²⁰

Fikret, kafasındaki Batılı, üretken, fenne inanan insan tipi için sembol olarak bazı mekânlar (sözgelimi marangozhane) ve âletleri kullanmış, çocuklara kullandırmıştır. Şair, el becerisi, emek ve çalışma azminin kıymetini çocuklara göstermeye, kendi başlarına bir şeyler yapabilmenin onlara vereceği neşeyi anlatmaya çalışır. Örneğin, “Marangoz” adlı şiirinde, insanın alın teriyle ve bileğinin gücüyle meydana getirdiği eser karşısında mutlu olmasının değerini bir çocuğun ağzından şöyle anlatır:

“Elim işler, işim ürer; aletlerim bire birer

Geçerler her gün elimden; onları pek severim ben

Ooooooh, sevgili aletlerim; ben sizi her gün bilerim

Tezgâhımın bir yanında; hepsi durur sıra sıra”²¹

Fikret, “Marangoz” şiiri dışında, emeğin değerini ve emekle bir şeyleri tamir edebilmenin değerini, yani teorik bilgilerin değil pratik bilgilerin çocuğa kazandırılması gerektiği mesajını “Kırık At” şiirinde de verir. *Şermin*’de, Doğu kültürüne has, çocuk yetiştirme metotlarının yanlışlığına da işaret eden Fikret, çocukları korkutmak için kullanılan “umacı” gibi unsurların, onların ruhsal gelişimine zarar verdiğine ve onları mutsuz kıldığına da dikkat çeker (“Umacı”).

“Umacı geliyor! Diye; çocuk aldanır her şeye

Ama artık yüreğini; oynatmıyor ne ecinni

Ne cadı ne dev ne şeytan; çünkü hepsi yalan”²²

Şiirin son mısraında şair, mesajını daha çok büyükler için vermiştir ve onlara;

“Aklı başında insanlar,

Yalnız fenâlıktan korkar” demiştir.

Bu şiirde çocuk terbiyesi için kullanılan Doğu’ya has korkutma yönteminin yanlışlığını değerlendiren şair, “Ezan” şiirinde de benzer bir yanlışlığa dikkat çer ve eleştiri getirir. Bu eleştiri, çocuklara korkutma, baskı ve şiddetle dinî terbiyenin verilemeyeceğidir.

²⁰ Tevfik Fikret, **Şermin**, s. 36.

²¹ **Age**, s. 55

²² **Age**, s. 9.

Tevfik Fikret'in, yalnızca "Ezan" adlı şiiri dinî bir çağrışım taşır. Ancak şiir, bir dinî öğretiyi değil bir babanın çocuğuna dayak zoruyla "ezan"ın anlamını kavratmaya çalışmasının, ezan sesinin çocuk için yediği tokadı anımsatmasını ve bunun çocukta yarattığı korkuyu yansıtır:

"Hiç ezan duymadın mı sen?

-Duymadım mı? Sabah, akşam

Dinliyorum; büyük babam

Bana abdest aldırda da

Câmiye bile götürdü.

(...)

-Câmide hiç uyunur mu?

Dedi babam, dargın dargın.

Anlatamam o korkumu;

Titriyordum... Hâlâ, bakın,

Nasıl çarpıyor yüreğim!

(...) çünkü tokat,

Mini minicikten beri

Hiç de hoşuma gitmez... Çat!

İşte indi... Of! Yanağım!..

Şimdi babam adım adım

Söylenerek gidiyordu.

Uzaklaştı artık sesi,

Benim de gözyaşım durdu;

Çünkü ezan meselesi

O adımlarla beraber

Uzaklaşıp gitti...²³

"Hasbihâl" adlı şiirinde, eski eğitim anlayışıyla pozitif bilimlere dayalı yeni eğitim anlayışını kıyaslayan Fikret, "okuyanların cennete gideceği"ni dile getirir:

Tahta, rahle, hep mükemmel;

Hiçbirisi yoktu evvel.

Hasırlarda sürünürdük,

Evlere hep câhil döndük.

Bize nisbet bugün birer

Küçük âlimsiniz sizler.

²³ Age, s. 70-71.

Okuyunuz; okuyanlar
 Çok şey bilir; çok şey yapar;
 Murâdına onlar erer,
 Cennete de onlar girer,
 Onlar cidden mes'ud olur.
 Bu geçit pek korkuludur:
 Öğrenmezsek yolu, izi;
 Yolda kurtlar kapar bizi!''²⁴

Fikret ayrıca çocuğun ileriki yaşamında dinî terbiye bakımından hiçbir şeyin kalmayışının sebebini yanlış verilen, baskıcı dinî terbiyeye bağlar. Tevfik Fikret, eserinde çocuklara günlük yaşama dair bilgilerin ve emeğin değerinin öğretilmesinin onlara kitabî bilgiler vermekten daha önemli olduğunu savunur. Kenan Akyüz, onun çocuk şiirlerinin dil ve üslûbunda *Şermin*'in tesirinin çok belli²⁵ olduğunu ifade eder. Ali Ekrem'in *Şiir Demeti* de Fikret'in *Şermin*'i de hece vezniyle yazılmaları, şiir yoluyla çocuklara telkinlerde bulunmaları sebebiyle ortak özellikler taşırlar. Her iki şair de çocukların düzeyine başarıyla inerek, kafalarındaki Meşrutiyet ve Cumhuriyet sonrası "yeni insan" insan modeline uygun olarak eğitim anlayışlarını çocuklara aşlamaya çalışmaları açısından benzerlikler gösterirler. Yayımlanma tarihleri açısından on yıl fark olduğu için Ali Ekrem'in çocuk şiirlerine daha çok sosyal olay (savaşlar, Cumhuriyet vb.) ve bunların kahramanları (askerler, Cumhur reisi, İsmet İnönü, Kâzım Karabekir vb.) yansımıştır.

Sonuç ve Değerlendirme

Ali Ekrem'in *Şiir Demeti* adını verdiği çocuk şiirleri, şairinin edebî, siyasî ve dinî anlayışına paralel olarak büyük bir sorumluluk duygusuyla kaleme alınmıştır. Bu şiirlerin ahlâkî ve dinî telkinleri yanında tarihî ve sosyal telmihleriyle, yaratmak istediği vatan, millî benlik, asker ve bayrak şuuruyla cumhuriyetin yeni yetişen nesline dinî ve ahlâkî öğütler vermeyi hedeflediğini söyleyebiliriz. Buna karşılık, Servet-i Fünûn devrinin diğer önemli şairi Fikret'in çocuk şiirlerini incelediğimizde *Şermin*'in; dinî ve ahlâkî öğütler içermekten ziyade günlük yaşama, eğitim ve sosyal ilişkilere dair misaller ve nasihatlerden mürekkep olduğunu görürüz. Ali Ekrem'in çocuk şiirlerinin, Fikret'in çocuk şiirlerinden daha geniş bir konu yelpazesine sahip olduğu ve daha fazla mesaj içerdiğini de ifade etmek gerekir. Tevfik Fikret'in *Şermin*'de içindeki tabiat sevgisini çocuklara yansıttığını, onlara tabiata yakın olma bilinci; müzik ve diğer sanatlarla ilgilenme, okuma kültürü, yaratma düşüncesi aşlamaya çalıştığını belirtmek mümkündür. Buna karşılık makalemizin öznesi olan Ali Ekrem'in önceliğinin, çocukların sanatsal zevklerini inceltmeye çalışmak olmadığını, onların ahlâkî, dinî ve millî değerlerine sahip çıkan bireyler olmalarına katkıda bulunmaya çalıştığı ortadadır.

²⁴ Age, s. 26.

²⁵ Kenan Akyüz, age., s. 358.

KAYNAKÇA

AKYÜZ, Kenan, **Batı Tesirinde Türk Şiiri Antolojisi**, İnkılap Yay., 4.b., İst., 1986.

(BOLAYIR), Ali Ekrem, **Şiir Demeti** (çevrimyazı: Özlem Fedai), Kitaphane-yi Hilmi, nr. 80, Orhaniye Matbaası, İstanbul, 1340.

KARACA, Alâattin, “Ali Ekrem (Bolayır)”, **Servet-i Fünûn Edebiyatı**, Akçağ Yay., Ankara, 2006.

ÖZGÜL, Metin Kayahan, **Ali Ekrem Bolayır'ın Hâtıraları**, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1991.

PARLATIR, İsmail, **Ali Ekrem Bolayır**, Kültür ve Turizm Bak. Yay., Ankara, 1987.

PARLATIR, İsmail, “Son Şiirler”, **Servet-i Fünûn Edebiyatı**, Akçağ Yay., Ankara, 2006.

Tevfik Fikret, **Şermin**, 1. b. Kanaat Kitabevi, İst., 1330 (1914); kullanılan baskı (haz. Dr. Abdullah Uçman-Şerife Ünlü Kurt), Çağrı Yay., İst., 2005